

YESEVİLİĞE DAİR BAZI KAYNAK ESERLER HAKKINDA

*Nâdirhan HASAN (Nodirkhon KHASANOV)**

ÖZET

F.Köprülü'nün meşhur "Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar" eserinden sonra Hoca Ahmet Yesevi ve Yesevilik konusunda kaynaklara dayanarak geniş ve kapsamlı bir araştırma yapılmamıştı. Son yıllarda bulunan bazı kaynak eserler Yesevilik konusunda yeni çalışmalar yapmayı gerektirmektedir. Bu yazıda Yesevilikle ilgili bazı eserler kısaca tanıtılacak ve onların ilim dünyasındaki, özellikle Yesevilik çalışmalarındaki önemi arz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hoca Ahmed Yesevi, Yesevilik, Tasavvuf, Hikmet, Kaynaklar, Araştırma, Kütüphane, Menkıbe, Eser, Keramet, Zikr-i Erre.

ABOUT SOME SOURCES WHICH ARE DEVOTED YASSAWIYYA

ABSTRACT

After edition of the book F.Koprulu "Turk edebiyatında ilk mutasavvıflar", had not been published extensive and serious scientific papers, on the basis of old sources theme Ahmet Yassawi and Yassawism. Found in recently new sources allow the possibility of new research in this area. In this paper briefly describes some general information on those sources.

Key Words: Hoja Ahmad Yassawi, Yassawism, Tasavvuf, Hikmat, Sources, Research, Library, Agiography, Work, Karamat, Zikr-i arra.

* Öğr. Gör. Dr. Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Son dönemlerde ecdadımızın bize bırakmış olduğu zengin, manevi, medeni ve edebi-tasavvufi mirasa merak oldukça artmaktadır. Özellikle milletimizin maneviyatında silinmez iz bırakan büyük mutasavvuf ediplerin eserlerini okuyup-öğrenmek, eserlerini asıl manasıyla telkin etmek gerekmektedir. Dolayısıyla asırlardır Türk milletlerinin maneviyatında yüksek makam elde edegelen ulu mutasavvuf Hoca Ahmed Yesevi'nin hayatı, eserleri ve düşüncesini tetkik etmek geçmiş mirasımızı ihya etmede ehemmiyet göstermektedir.

Bilindiği üzere, F. Köprülü'nün çalışmasından sonra Ahmed Yesevi ve Yesevilik konusunda yazma ve matbu kaynaklara dayanarak ciddi ve kapsamlı bir inceleme yapılmamış, yayınlanan kitap ve makalelerin çoğu da Köprülü'nün eserine dayandırılmıştı. Son dönemlerde bulunan Yesevilikle ilgili bazı kaynaklar ise Ahmed Yesevi ve Yesevilik konusunu tekrar gündeme getirdi. Çünkü bu eserler Ahmed Yesevi'nin hayatı, fikirleri, muakkipleri ve Yesevilik adabına dair geniş bilgiler içermektedir.

Sufi Muhammed Danişmend Zernuki'nin "Miratu'l-kulup" (XII yy.), Mevlana Safiyüddin Örgün Koylakı'nın "Nesep-name" (XII yy.), İmam Hüsâmeddin Hüseyin Sıgnâki'nin "Risâle der tercüme-i Ahmed Yesevî" (XIII-XIV yy.), Hoca İshak'ın "Hadokatu'l-arifin" (XIV yy.), Hazini'nin "Camî'u'l-marşidîn", "Menbau'l-ebrar", "Hüccetu'l-ebrar", "Cevahiru'l-ebrar" (XVI yy.), Alim Şeyh'in "Lemehat min nefehati'l-kuds", Muhammed Şerif Hüseyini el-Buhari'nin "Hüccetu'z-zakirin", Şeyh Zinde Ali'nin "Semeratu'l-meşayih" (XVII yy.) ve yazarları henüz belli olmayan "Risale-i Cehriyye", "Risale-i Sultan Hoca Ahmed Yesevi" gibi ilmi, tasavvufi, menkıbevi ve tarihi birçok kaynak eserlerde Ahmed Yesevi ve Yesevilik hakkında geniş bilgiler mevcuttur. Aynı zamanda Feridüddin Attar'ın "Mantıku't-tayr" (XII yy.), Ali Şir Nevai'nin "Nesâyimu'l-muhabbet" (XV yy.), Fahreddin Ali Safi'nin "Reşehât ayne'l-hayat" (XVI yy.), Fazlullah İbn Ruzbihan İsfahanî'nin "Mihman name-i Buhara" (XVI yy.), Hasan Hoca Nisari'nin "Müzekkir-i ahbab" (XVI yy.), Kemaleddin Haririzade'nin "Tibyan-u vesaili'l-hakayık" (XVII yy.), Ali'nin "Kunhu'l-ahbar" (XVII yy.), Gulam Server Lahuri'nin "Hazinetu'l-esfiya" (XVIII yy.), Seyyid Ahmed Marğınânî'nin "Silsile-i nisbet-ı meşayih" (XIX yy.), Hüseyin Vassaf'ın "Sefine-i evliya" (XIX yy.), müellifleri belli olmayan "Miratu's-salikin", "Miratu'l-esrar" gibi birçok eserlerde yer alan Ahmed Yesevî ve Yesevilik hakkındaki malumat da konuyla ilgili bilgilerimizi genişletmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Biz burada şimdiye kadar yeterince dikkat edilmeyen, Yesevilik araştırmaları için mühim kaynak sayılan, yukarıda isimleri geçen eserlerden bazılarını tanıtmaya çalışacağız. Son senelerde bu eserler hakkında bazı çalışmalar yapılmış olsa da, bizim burada sözü geçen eserler üzerinde durmamızın sebebi, bu kaynakları geniş kapsamda ve bir bütünlükte ele almak ve Yesevilik çalışmalarındaki önemini belirtmek olacaktır.

“Miratu’l-kulub”

Ahmed-i Yesevi’nin ilk halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend Zernuki’ye isnat edilen “*Miratu’l-kulub*” eseri Ahmed-i Yesevi dönemine yakın olduğu nedeniyle birincil eski kaynak özelliği taşımaktadır. Çağatay Türkçesiyle yazılan bu eserin bir nüshası İsviçre’deki Uppsala kütüphanesinde (1), yine bir nüshası ise Özbekistan Fenler Akademisi, Birûni Şarkiyat Enstitüsü Yazmalar hazinesinde bulunuyor (2).

“*Miratu’l-kulub*” Ahmed-i Yesevi’nin tasavvufi görüşlerini derlemek maksadıyla telif edilen bir kitaptır. Yesevîyye tarikatına mensup salıkların Ahmed-i Yesevi’den “Sizden tarikatımız adabına dair bir eser hatıra kalsın” diye rica etmeleri üzerine bu risale “hazret-i sultan ul-arifin”, yani Hoca Ahmed-i Yesevi’nin kendi sözleriyle başlıyor. Onda ulu mutasavvıfın Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat meseleleriyle ilgili birçok fikir ve düşünceleri beyan edilmiştir. Nitekim “Şeriat zahiren amel etmek, tarikat kalple amel etmek, hakikat ise sır (kalpteki cevher) ile amel etmektir”.

Eser üç bölümden oluşur: Şeriat, Tarikat ve Hakikat. Birinci bölümde İslami ve tasavvufi ahlak, ikinci bölümde tarikat adabı, üçüncü bölümde de marifetullah konuları hakkında bahsedilmiştir. Eserin üç bölünmesinin sebebini müellifi şöyle izah eder: Bu risaleyi *Muhabbet, yakıcı ateş ve şevk* adlı üç bölüm üzerine bina ettiler. Zira Hak Teala “kullarım bana yaklaşınlar (beni tanısinlar)” diye din-i İslam yolunu bahşetti. O yola üç isim verdi: Şeriat, Tarikat, Hakikat. Bu sebeple bu risale üç bölüm üzerine bina edildi.

Hak Teala’nın vuslatına ermek için salıklar Mevla c.c.ın buyurduğu mezkur üç yoldan geçmeleri gerektiğini: “İslam dini Allah’a giden yoldur. Başlangıcı Şeriat, sonu Hakikat ve ortasında Tarikat (vardır)” şeklinde açıklar. Buna dair şöyle bir hadis-i şerifi nakleder: “Şeriat benim sözlerim, Tarikat fiillerim, Hakikat ise halimdir”. Tasavvufun esasını teşkil eden bu üç ana prensiple ilgili Ahmed-i Yesevi’nin fikirleri de risalede yer almıştır: “Sultan-ul arifin der ki: Şeriat zahiren uzuvlarla amel etmek, Tarikat kalp ile amel etmek, Hakikat ise sır (kalbdeki cevher, gönül) ile amel etmektir”.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Eserin ilk bölümü Ahmed-i Yesevi'nin işbu sözleriyle başlıyor: "Muktedâ üç kısımdır: Şeriat muktedası âlim ve padişahlar, Tarikat muktedası şeyh ve sufiler, Hakikat muktedası arif ve mukarreb meşayihler durur". Bundan sonra risalede Ahmed-i Yesevi, Sufi Muhammed Danişmend, Hasan Basri, Cüneyt Bağdadi gibi meşhur sufilerin şeriatla ilgili fikirleri, ayet ve hadislerin şerhleri yer almaktadır. Şeriat bölümü Ahmed-i Yesevi'nin Sufi Danişmend tarafından nakledilen şu sözleriyle bitiyor:

"(Bir kimsenin) şeriatı tam olmadan tarikat yoluna girmesi (doğru) değildir. (Kişi) benlikten geçip yokluğa (fenaya) erişirse, dünyayı terk ederse, sonra tarikata girerse (caiz) olur. Nitekim Hazreti peygamber a.s. buyurmuşlar ki: "ölmeden önce ölünüz!"

Eserin ikinci bölümü de Ahmed-i Yesevi'nin sözüyle başlıyor. Ona göre, tarikat yolu Allah Teala tarafından önce İbrahim peygambere gönderildiğinden, tasavvuf ve tarikatın atası İbrahim a.s., ruhların atası Muhammed a.s., cesetlerin atası da Adem a.s.dır. Çünkü İbrahim a.s.den önce tarikat nazil olmadı, Muhammed a.s. den önce can-ruh yaratılmadı, Adem a.s. dan evvel ceset yaratılmadı.

Bununla birlikte, müellif tasavvufta mühim yer tutan kalb meselesi hakkında Ahmed-i Yesevi'nin değerli sözlerini nakleder: "Kalb-ı selim olmayınca tarikata adım atılmaz, her kimse dört deryadan geçerse, kalb-ı selim olur. Bunlar: dünya, halk, şeytan ve nefis deryalarıdır. Bu deryalardan geçmek için gemi gerek. Dünya nehrinin gemisi zühd, azığı kanaat, göreceği zillet, lengeri sabırdır. Halk nehrinin gemisi ümitsizlik ve uzlet, lengeri firak, oturuşu halvettir. Şeytan nehrinin gemisi zikir, gıdası tesbih, lengeri havf-u recâ, oturuşu muhabbettir. Nefis deryasının gemisi açlık ve susuzluk, yemeği aşk, oturuşu şevktir. Pes, mezkûr deryalardan geçen kişi tarikat yoluna erişir ve kalb-ı selim olur".

Risalede Ahmed-i Yesevi'nin müritlerinden olan Sadr Ata'nın risalesinden iktibas getirilmesi yeniliktir. Müellif bu eserden gönül âlemine dair nakiller getirir. Sonra Sufi Danişmend hem kendinin, hem de Ahmed-i Yesevi'den başlayarak Hasan Basri, Bayezid Bistami, Hızır, İlyas, Davud, İbrahim, Muzaffer Deryaî, Hekim Ata Süleyman, Mahmud Hoca, Zengî Ata, Baba Maçın gibi tasavvuf büyüklerinin âlem-ı kübrâ ve suğrâ, şeyhlik, müridlik, riyazet, mükâşefe, "üç yüz altmış damar" gibi tasavvuf terimleriyle ilgili görüşlerden, ayet ve hadislerden numuneler vermektedir.

"Miratu'l kulub"un hakikat konusundaki bölümü de yukarıdaki tertibe göre Ahmed-i Yesevi'nin konuyla ilgili sözleriyle başlar. Eserde miraç, yetmiş bin perde, yetmiş makam, yakın

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

mertebesine götüren yedi makam, basiretin açılması, sabır, dava ve mana, hakiki ve sahte şeyh, nur-i ilahî gibi ilgili ayet ve hadisler, meşayih-ı kiramın sözleri hem de Ahmed-i Yesevi'nin düşünceleri nakledilmiştir. Bunlar aynı zamanda Yesevi hikmetlerinde de telkin edilmiştir. Eserin 175 a varağında ise Ahmed-i Yesevi'nin "Fakname" risalesinden iktibas getirilmiştir. Bu aynı zamanda "Fakname"nin Ahmed-i Yesevi'ye ait olduğunu ispat etmektedir. Hakikat bölümünün mühim ciheti, onda miraç meselesinin manevi taraflarıyla ilgili yeni telkinlere yer verilmiştir. Mesela, Hz. Peygamber a.s. miraçta Rabb ul-İzzet huzuruna varana kadar geçen elli mertebeden bahsedilmiştir.

Eserde irşat ehli olmayan kimselerin şeyhlik iddiasında bulunuşu eleştirilmiştir. Yesevîliğin ilk dönemine ait olması ve Sadr Ata risalesi gibi eski döneme ait bazı Yesevîye eserlerinden bahis etmesi sebebiyle eser mühim ehemmiyet arz eder.

"Nesep-name"

1146 yıl Ahmed-i Yesevi'nin kardeşi Mevlana Örung Koylakî tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilen "*Nesep-name*" Ahmed-i Yesevi'nin hayatının olduğu döneme ait olduğu cihetiyle önemlidir (3).

Onda yazıldığına göre, bu eser gelecekte "zürriyetimizden çıkacak bazı çocuklarımızın neslimiz konusunda şüpheye düşmemesi için kaleme alınmıştır" sözleriyle başlıyor. Kitapta Hz. Ali'nin oğlu İmam Muhammed Hanefî'den İshak Baba ve kardeşi Abdulcelil Baba'ya kadar devam eden Yesevî şeceresi sunulmuş, onların hayatlarına dair bilgiler verilmiştir. Nitekim onların Orta Asya'ya gelip İslamiyeti tebliğ etmeleri, hangi şehirlerde ve kaç sene yaşadıkları anlatılmış. İshak Baba'dan gelen şecere sayılmış. Ona göre, İshak Baba, Harun şeyh, Mümin şeyh, Musa şeyh, İsmail şeyh, Hasan şeyh, Ömer şeyh, Osman şeyh, Muhammed şeyh, İftihar şeyh, Mahmud şeyh, İlyas şeyh, İbrahim şeyh. İbrahim şeyh'in iki oğlu vardı, biri Hoca Ahmed-i Yesevi, ikincisi Sadr Hoca şeyh. Sadr Hoca'nın iki oğlu vardı: Abdulmelik ve Danişmend Hoca. Danişmend Hoca'nın lakabı Zahid Örung Koylaci idi. Onun oğlu Mevlana Safiyuddin, lakabı Örung Koylaci idi (eser müellifi).

Ahmed Yesevi'nin nesebine dair geniş bilgi veren bu eserde, onun hayatı ve faaliyetiyle ilgili mühim malumat da bulunmaktadır. Eserde yazıldığına göre, Ahmed-i Yesevi Sayram kentinde doğmuş, sonra Yesi'ye taşınmıştır. Yirmi yaşında yanına Hızır a.s. gelmiş ve onun elini tutarak: "Ömrünüz yüz yirmi yıl olsun ve dahi çok müride sahip ulu şeyh olun" diye müjde vermiş. Gerçekten de Hoca

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Ahmed'in on iki bin seyyid müridi olmuş, yüz yirmi yıl ömür sürmüştür.

Eserde Ahmed-i Yesevi'nin tasavvuf meselelerine ait düşünceleri yer almıştır. Nitekim şeyhlik şartları hakkında ulu şeyh şöyle demiş: “Şeyh ol turur kim, kırk sene halvetle mürit yetiştirse, kendi yazuk (günah)larına baksa, başkasının (günahına) bakmasa, dahi onun yoldaşı Hızır ve İlyas a.s. olsa... Ol şeyh kim sünneti burada kılsa, farzları Kabetullah'ta eda etse, böyle kişiye şeyhlik helaldir”.

Eserin bir özelliği, Ahmed-i Yesevi'nin hayatı ve tasavvufi görüşlerinin hem de diğer sufilerle ilgili vakaların çoğu zaman Hızır a.s.'ın katılımıyla beyan edildiğidir.

“Nesep-name”de gayri tabii vaka ve kerametlerin bol miktarda nakledilmesi, eserin daha çok menkıbevi karakter taşıdığını gösteriyor.

“Nesep-name”nin malum nüshalarında (4) Ahmed-i Yesevi'nin Arslan Baba ve Yusuf Hemedani'lerle alakaları, Buhara-i şerifte eğitim görmesi hakkında hiçbir kayıt bulunmuyor. Ama risalenin Taşkent'te basılmış neşrinde Yesevi'nin Arslan Baba ile görüşmesi, Yusuf Hemedani'den ilim öğrenmesi, hum-ı aşk kıssası, oğlu İbrahim'in Suyri kavmi tarafından katledilmesi, Ulu Şeyh'in altmış üç yaşta halvete girip, yüz yirmi yaşında halvette vefat ettiği kayıtlıdır (5).

Ayrıca, Nesep-name'de Hz. Ali'nin evlatları hakkında da geniş bilgi verilmiş, Hoca Ahmed'in Hâkim Hâce Süleyman, Sufi Danişmend ve Suksuk Hâce gibi ileri gelen müridleriyle ilişkilerinden bahsedilmiştir. Eserde müellif Mevlana Safiyuddin'in doksan yıl yaşadığı, Hızır ve İlyas a.s.lerle sohbet ettiği anlatılmıştır. Nesep-name'de Ahmed-i Yesevi'ye ait nakledilen bazı fikirlerin Hazînî'nin “Cevâhiru'l-ebrâr” eserinde de yer alması, Hazînî'nin Nesep-name'den haberdar olduğunu gösteriyor (6).

Bazı çelişkili söz ve rakamların bulunmasına rağmen Nesep-name'de bir kaç tarihi vakanın beyan edilmesi, meşhur sufilerle ilgili bilgilerin verilmesi, Yesevi şeceresinin takdim edilmesi, eserin XII yy.da telif edilmesi ve hususen Yesevilerden olan Mevlana Safiyuddin tarafından Türkçeye tercüme edilmesi, eserin tarihi, ilmi, edebi ve menkıbevi değere sahip olduğunu göstermektedir.

“Risale der tercüme-i Ahmed-i Yesevi”

İmam Hüsameddin Sığnâkî (7) (vef. M.1311)'nin “*Risale der tercüme-i Ahmed-i Yesevi*” de itibara layık bir eserdir. Çünkü eser Ahmed-i Yesevi devrine yakın bir zamanda kaleme alınmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Yazması Taşkent'teki Birûni Şarkiyat Enstitüsü Yazmalar hazinesinde bulunan bu eserin hacmi o kadar büyük olmasa bile, o kendinden sonra yazılan Yesevîlikle ilgili bazı eserlere kaynaklık vazifesi yapmıştır (8). Nitekim Alim Şeyh Azizan'ın "Lemehât" (XVII y.y) ve Muhammed Şerif Hüseyini el-Buhari'nin "Hüccet uz-zâkirin" (XVII asır) adlı eserlerinde Sıġnâkî Risalesi'nden nakiller yapılmıştır.

Sıġnâkî Risalesi Ahmed-i Yesevi hayatı ve şahsiyetine dair mühim bilgiler bulunması cihetiyle menkıbevi ve tarihî ehemmiyete haizdir. Ahmed-i Yesevi hakkındaki şifahi haberlerin ilk defa bu kitapta nakledildiği tahmin ediliyor. Meselâ, risalede Ahmed-i Yesevi'nin Yusuf Hemedani huzurunda kemala kavuştuğu, Hızır, İlyas ve Hoca Abdulhalık Gicduvanî'lerle dostluğu, Baba Maçın Muhammed Hotanî, Hakim Ata, Sufi Muhammed Dânişmend, Hâce Dûġ gibi olgun müridler yetiştirdiği, sultan ul-arifinin sohbetlerinde hükümdarlar, ülemâ-i kirâm, müftü, imam ve abdal-u sufilerin katıldığı, Hoca Ahmed'in 126 veya 130 yıl yaşadığı beyan edilmiştir.

Bilindiği üzere, tasavvuf mesleğinde velilerin kerametine büyük önem verilir. Meselâ, Ali Şir Nevâî "Nesayim ul-muhabbet" eserinde yedi yüz yetmiş meşayih ve evliyanın hayatı hakkında bilgi verirken, onların her birinde zahir olan keramet ve havarık-ı âdetları ayrı ayrı zikreder. İmam Sıġnâkî de risalesinde Ahmed-i Yesevi'nin keşf-ü kerametleri beyanına geniş yer ayırmıştır. Nitekim Hoca Ahmed'in yüz yetmiş şeyhe hizmet edip, onlardan icazet alması, kırk yıl kalenderlerle seyahat edip, cihar zarb vurma (zikretmesi), Türk meşayihıyla beraber Bağ-ı Evliya denen bahçedeki mecliste bağı raks ettirmesi, bunların cümlesindedir.

Risalede sadece Ahmed-i Yesevi değil, onun yakın dostu ve pirdaşı Abdulhalık Gicduvanî, onun halifesi Hoca Arif Mah-ı Taban er-Rivgeri'nin kerametleri de Ahmed-i Yesevi'yle bağı şekilde nakledilmiştir. Rivayet edildiğine göre, Hoca Ahmed müridleriyle hac seferine çıkmışlar. Yolda Gicduvana uğrayan yolcuları yol meşakkatinden fariğ etmek (kurtulmak) niyetiyle Abdulhalık Gicduvanî keramet göstererek Kabetullah'ı Gicduvan'a getirmiş. Yine eserde nakledildiğine göre, Hoca Ahmed Abdulhalık Gicduvanî'den onun talebesi Hoca Arif'in manevî hâline vakıf olmayı isteyip bir keramet göstermesini talep etmiş, Hoca Arif Mah-ı Taban hocası Abdulhalık Gicduvanî'nin işaretiyle kendisinin güçlü bir ruhaniyet sahibi olduğunu zahir eylemiştir.

Ahmed-i Yesevi'le ilgili diğer menkıbelerle Sıġnaki Risalesi arasında benzerlikler bulunduğu gibi bazı farklar da mevcuttur. Meselâ, risalede Ahmed-i Yesevi'nin ilk hocası Arslan Baba şahsiyeti,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Hoca Ahmed'in çile (halvetteki) hayatı ve "hum-ı aşk" hakkında herhangi bir bahis geçmemiştir. Yesevi'nin Arif Rivgeriyle görüşmesi ise risaledeki yeni malumdur. Onda nakledildiğine göre, bir gün Hoca Ahmed yemek pişirirken müridi Hâce Duği'yi Gicduvana gönderip, Hâce Abdulhalıktan yoğurt getirmesini söyler. Duği Gicduvana gider gitmez Hâce Arif Yesevi'nin huzuruna yoğurt getirir. Bu durumu gören Hâce Duği: "Arif'in hâli benden üstün geldi" diye Hâce Arif'in manevi tasarrufunu itiraf eder.

Bilindiği üzere, tasavvufî eserlerde çeşitli mecaz ve timsaller çok kullanılmıştır. Meselâ, Ahmed-i Yesevi hikmetlerinde hurma, mey-şarap, hum, can kuşu, toprak gibi timsallere sık sık rastlamak mümkündür. Mezkûr rivayette ise yoğurt timsaline başvurulmuştur. Menkıbevi karakterdeki işbu vakayı Yesevi'nin hayatını tetkik etmede Hoca Ahmed ve Hâce Arif ilişkilerine dair yeni bir malumat olarak kabul etmek mümkündür.

Sığnâkî Risalesi'nde Ahmed-i Yesevi'nin keşf-u kerametleri beyanına geniş yer verilmiştir. Yesevîlik edebiyatında çok bahsedilen hokka (kutu) hadisesinin ilk defa Sığnâkî Risalesi'nde nakil edildiği de dikkat çekicidir (9). Hoca Ahmed'in 30 sene Kabetullah'ta yaşayıp ilim öğrenmesi, talebelerine 73 ilimden ders vermesi, av kartalı-şahini ve av köpekleri beslediğine dair nakiller de yeni malumatlardandır. "Divân-ı Hikmet"te mezkûr nakilleri tasdik eden birçok hikmetler bulunmaktadır. Meselâ:

Aye dostlar, <u>şunqer quşum</u> uçurdum man, Qanet qeqıb qaysı taraf ravân boldı. Gahi-gahi erqasıdın unday qâldım, Davır elıbân közlarımdın nihân boldı.	Eya dostlar, akdoğanım uçurdum ben, Kanat çırpıp hangi taraf uçup gitti. Bazen arkasından çağırır idim, Dönüp gitti gözlerimden nihan oldu.
<u>Qera leçin</u> qayrılıbân qanât qâqar, Aşık uldur tan-câmını otqa yâqar. Pir-i muğân nazar qılıb anga bâqar, Şunqer yanglığ qanet qaqıb uçar dostlar.	Kara doğan dönerek kanat çıkarpar, Aşık oldur ten-canını otta yakar. Pir-i muğan nazar edip ona bakar, Akdoğan gibi kanat çırpıp uçar dostlar.
Davlat yanglığ <u>şunqer</u> quşu kimga qonar, <u>Leçin</u> yanglığ halqa içra ozın urar. Cennî quşu parvâz qılıb hâzır turar, Hezır bolıb tavba qılıb yurung dostlar.	Devlet gibi akdoğan kuşu kime konar, Doğan gibi halka içinde özün vurur. Can kuşu pervaz edip hazır olur, Hazır olup tövbe edip yürüyün dostlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Ahmed Yesevi'nin ikinci halifesi Hakim Ata da Hoca Ahmed'in maharetli avcı olduğuna işaret etmektedir:

Qarçığaynı quşlağân, şunqâr lâçın uşlağân,
Sensız mürid başlağân şayhım Ahmad Yassavî.

Sığnâkî eserinde: “On iki yaşında halife Ahmed (Ahmed-i Yesevi)'in işi nihayetine yetti (kemala erdi)” diye yazıyor. Bu fikir “Divân-ı Hikmet”teki işbu beyite uygundur:

Hey-u havas, meumanlık turmay koçtı,
On ikkimda bu sırlarnı kördım manâ.

Bunlar Ahmed-i Yesevi hayatı ve eserlerini araştırırken Sığnâkî Risalesi'ni de nazar-ı itibardan kaçırmamak gerektiğini belirtiyor. Zirâ, Sığnâkî “Divân-ı Hikmet'in eski nüshalarını yakinen mütalaa ettiği ihtimal dışında değil.

Bu kaynaklar arasında F.Köprülü'nün çok değer verdiği eser – Hazînî'nin “Cevâhiru'l-ebrar” ve aynı müellifin sonradan bulunan “Menbau'l-ebhar”, “Camie'l-mürşidin” adlı diğer eserleri de ayrı bir kıymete sahiptir.

Hazini'nin eserleri

Tek yazma nüshası Berlin Doğu yazmaları kütüphanesinde bulunan “*Camie'l-mürşidin*” Yeseviyye ve Nakşibendiyye meşayihî tarif ve tavsif edilen eser olup, müellif eserinde Ahmed Yesevî'yi nazımda ve nesirde methetmekte, onun hayatı, faaliyeti ve tasavvufa ait görüşlerini geniş bir şekilde açıklamaktadır. Kendisi de Yesevî mensubu olan Hazini, Ahmed Yesevî'nin makamı ve silsilesine önem veriyor. Eserde birçok Yesevîyye şeyhleri ve onların meslekleriyle ilgili malumatlara rastlamak mümkündür. Müellifin yazdığına göre, Ahmed Yesevî Türkistan'da irşat ederken, onun feyzinden ve irfan sohbetlerinden nasıbdâr olmak için dört iklimden halk akın akın gelir, ondan dolayı Yesevî tekkesine “Acem Kâbesi” denilmiştir (10).

İstanbul'daki Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan “*Menbau'l-ebhar fi riyazi'l-ebrar*” eserinde de Ahmed Yesevi'nin şahsiyeti, fikir ve düşünceleri, onunla ilgili hadiseler beyan edilmiştir. Müellif eserinde Yesevîliğin mühim dört esası: zaman, mekân, ihvan ve rabt-ı sultan hakkında söz ederken, Yesevî'nin bu esaslara dair fikirlerini nakletmektedir. Ahmed Yesevî'ye göre, gizli şeylerin tam manada zuhur etmesi ve manevi nispetin ortaya çıkması için fakirler ve arifler mezkûr dört esasa bağlı olmaları lazımdır ki, bunlardan biri olmasa, gaye edinilen saadete erişmek mümkün değildir... (11)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan “*Cevahiru'l-ebrar min emvac il-bihar*” Yeseviliğin tarihi, âdâb ve erkânı hakkında geniş malumat içeren en mühim kaynaklardan biridir (12). Bu değerli eseri ilim âlemine ilk olarak duyuran F. Köprülü “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar”da bu kitaptan geniş bir şekilde yararlanmıştır. Ona göre, Yesevîlik mevzusundaki fevkalâde mühim bir kaynak olan “bu eserin Yesevîlik adab ve erkânı hususunda verdiği tafsilât, başka kaynaklarda bulunmadığından, genel tasavvuf tarihi bakımından da çok kıymetlidir” (13).

“Cevahir ul-ebrar” nesir ve nazımdan ibaret olan irfânî bir kitaptır. Onda ayetler, hadisler, büyük mutasavvıfların hikmetli görüşleri ve sufi şâirlerin eserlerinden oldukça istifade edilmiştir. Her sayfada çeşitli atasözleri, menkıbe ve rivayetlere rastlanır.

Eserin en mühim ve kıymetli cihetlerinden biri, müellifin Ahmed Yesevî'nin hayatı, kerametleri, manevi rütbesi, tasavvufa dair fikirlerine geniş yer vermiş olmasıdır. Meselâ, kalbin nurlanması hakkında eserde Yesevî dilinden şu sözleri okumak mümkündür:

“Hoca Ahmed el-Yesevi kuddise sirruh ul-aziz eytur ki: Vuzı-i tam ve taharet-i tamam olursa, kongül ve batın sarayında nûrullah girer ve müşâhadetullah-ı hazarât-ı hamse ru'yetine kâbil ve müstehak olur”.

Bununla birlikte, “Cevahiru'l-ebrar”da Yeseviyye meşâyihinin hayatı, muridleriyle münasebetleri, onların Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat sırlarıyla ilgili görüşleri detaylı ifade edilmiştir. “Cevahiru'l-ebrar”daki Pir ve Şeyhlik hakikatlerine dair mezkur fikirler bir taraftan Ahmed Yesevî hikmetlerindeki manaları net anlamaya hizmet etmekte, diğer yandan bu fikirlerle “Divan-ı Hikmet”teki birçok dörtlükler arasında mana benzerliği bulunmaktadır ki, bu “Divan-ı Hikmet”in oluşması tarihine dair her türlü şüpheleri gidermede yardım eder. Demek ki, Yesevî hikmetlerinin tahlilinde “Cevâhiru'l-ebrâr”a dayanmak tabii bir zarurettir.

Burada bir konu üzerinde durmak istiyoruz. Hiç şüphe yok ki, Ahmed Yesevî konusunu öğrenmek, bilmek ve onun ileri sürdüğü değerleri halka yakinen tanıtmakta Yesevîlikle ilgili çalışmaların önemi eşsizdir. Ama nazarımıza göre bu yolda yüksek neticelere erişebilmek için “Cevâhiru'l-ebrâr”ı teferruatıyla incelememiz gerekir. Çünkü onda Yesevîliğin adab-u erkânı ve kaidelerinin telkiniyle beraber Ahmed Yesevî'ye mensup eski hikmetlerden numuneler de verilmiştir. Bununla ilgili Hazini yazıyor: “Şeyh ul-meşâyih (Ahmed Yesevî) kendi süluklerini ve ulvî makamlarındaki ziyade bereketlerini aşâğıdaki nazmî hikmetlerinde hasb-i hal olarak muhtasar şekilde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

ahvallerine muvafık beyan etmişler ki, onun mânâsını derin anlayan ve aklını kullanan ondan çok menfaat bulur, çünkü onun zamirinde çok hikmet vardır". Bu sözlerden sonra müellif Ahmed Yesevî'ye ait:

Heliqımnı istaram tun-kun cahân içinde,
Tort yanımın yolandum kavn-u makân içinde -
mısralarıyla başlayan hikmeti nakleder.

"Cevahirul-ebrar"da mezkur hikmetin yer alması "Divân-ı Hikmet"teki şiirlerin çoğu Ahmed Yesevî'ye ait olduğunu tasdik etmektedir. Bununla beraber, eserin Yesevilik âdâb-u erkânıyla ilgili olduğu, onda diğer eserlerde yer almayan Ahmed Yesevî'ye ait görüşlerin nakledildiği de fikrimizin delilidir.

Netice olarak, sadece Ahmed Yesevi'nin hayatı ve yolunu değil, bu ulu zatın eşsiz şahsiyeti ve hikmetlerini tetkik etmede de "Cevâhiru'l-ebrâr" mühim ilmî değere haizdir.

"Lemehat min nefehat al-kuds"

Daha önemli kaynak - Semerkantlı Yesevi şeyhi Muhammed alim Şeyh Azizan Sıddıki Ali Abadi tarafından 1624 senesinde Semerkant'ta Hoca Ahmed Yesevî'nin manevi işaretleriyle yazılan "Lemehât min nefehat al-kuds" (mukaddes esintilerden parıltılar) eseridir (14).

Çeşitli kütüphanelerde yazma ve matbu nüshaları bulunan «Lemehât» Taşkent'te (15) ve H.1251 yılında istinsah edilen yazma bir nüshadan esas alınarak Pakistanda Muhammed Nezir Ranca tarafından bir önsözle faksimilye neşri basılmıştır (16). Z.V.Toğan, A.Fıtrat, A.Borovkov, A.Muminov, B.Babacanov, N.Tosun, D.DeWeese, R.Ayvallı gibi bilim adamları «Lemehat»ın Yesevîlikle ilgili mühim bir kaynak eser olduğunu söylemişlerdir (17).

Eser müellifi Alim Şeyh Azizan 16 yy.ın sonu ve 17 y.y.ın ilk yarısında yaşayan Yesevî şeyhi olup, h. 972/m.1564 yılında Taşkent'te Yesevî şeyhi Kasım Şeyh'in halifesi Muhammed Mümin Şeyh ailesinde doğdu. Alim Şeyhin baba tarafından nesebi Şihabuddin Sühreverdi vasıtasıyla Ebu Bekir-i Sıddık'a ulaşır. Annesinin da nesebi meşhur müfessir ve âlim Mevlana Hafız Kuheki Sultan Muhammed Taşkendi ve Yesevî'nin halifesi Sufi Muhammed Danişmend vasıtasıyla Ebu Bekir-i Sıddık hz.ne ulaşır.

"Lemehat" giriş ve iki bölümden müteşekkildir. İlk bölümde müellif Yesevilikte câri edilen cehri zikrin müdafaâsı, onun meşru cevazati, sünnetteki yeri, manevi faziletleri ve tasavvuf kültüründeki önemini, ikinci bölümde ise Yeseviyye silsilesi meşayihinin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

menkıbeleri ve keşf-u keramatlerini anlatır. Onların tasavvufu ilgili sözleri - «kelimat-ı kudsiyye»lerinden bol bol nakiller yapar.

Alim Şeyh "Lemehât"ta Ahmed Yesevî ile ilgili birçok menkıbeler naklediyor ki, onların bazıları bugüne kadar bilinmemişti... Müellif eserinde Yesevî hakkındaki bilgileri naklederken, daha çok Ahmed Yesevî'ye yakın dönemlerde yaşayan müelliflerin eserlerinden istifade ettiğini, bu nakillere kendisinden ilave eklememeye özen gösterdiğini fark ederiz. Mesela, Ahmed Yesevî'nin ilk halifelerinden Sufi Muhammed Danişmend'in «*Miratu'l-kulup*», Ahmed Yesevi menkıbesi ve Ahmed Yesevî'den bir buçuk asır sonra yaşayan İmam Hüsameddin Sığnaki' (vef. h.711/m.1311-12)nin «*Risale der tercüme-i Ahmed Yesevi*» (Risale-i Hüsameddin Sığnaki) eserlerinde yer alan Yesevi menkıbelerinden yararlanmıştı. Hatta dikkatle inceleyecek olursak, "Lemehat"ta diğer tasavvufi kaynaklarda pek bulunmayan, ama Hazini'nin "Cevahiru'l-ebrar" eserinde yer alan bazı hadis-i şerif ve nakillere de rastlarız. Bu özellikler Alim Şeyh'in getirdiği bilgilere itimat etmemizi gerektirmektedir. «Lemehat»ı menkıbevi yönden araştıran D. De Weese de Alim Şeyh'in eserine esas kaynak olarak itimat etmenin mümkün olduğunu söylemiştir (18).

"Lemehat"ın Yesevîlik araştırmalarında önemli bir değere sahip olduğunu gösteren bir cihette, eserde Yesevi'nin hikmetleri ve fikirlerinden parçaların verilmesidir. Ezcümle, ariflik ve aşıklık konusunda söz ederken, Ulu Şeyh'in:

Arif aşık cân mülküda alam târtsa,

On sakkiz ming qamuğ âlam ğulğul bolur -

mısralarını hulasa olarak getiren müellif, Yesevi dervişlerinin zikir halkalarında:

İçgânlar işq şarâbın nafs-havâdın otarlar,

Yoq-yoq hatâ püşaymân ming cân nisâr etârlar -

gibi Yesevi mısralarının okunduğunu söyler.

"Lemehat" diğer menkıbelerden farklı olarak edebi yönden sade, dil, ifade ve anlatım üslubu hafif ve kolay bir dille yazılmıştır. Bu hususu da Yesevi hikmetlerinin dili sade ve anlaşılması kolay olduğu, hem de, Yeseviliğin ilk önce göçebe Türkler arasında yayıldığı ile bağlamak mümkündür. De Weese de "Lemehat"ın dili sâde ve akıcı olduğunu "Divân-ı Hikmet" dilinin sade ve halkcıl olduğuyla bağlıyor (19). Genel olarak söylediğimizde, "Lemehat"ta Ahmed Yesevi şiirlerine benzeyen fikirlere, özellikle, hikmetlerde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

geçen tasavvufi-irfani deyimlere çok rastlamak mümkündür. Özellikle, “dört enhar”, “hum-ı aşk”, “sekiz cennet”, “üç yüz altmış nazar”, “üç yüz altmış damar” gibi ibareler meraklı bir tarzda açıklanmıştır. Fıkr-i acizanemize göre, Ahmed Yesevi'nin tevhit ve marifet hakkındaki hikmetlerini anlayabilmek ve telkin edebilmek için elbette “Lemehat”a başvurmak gerekir.

“Lemehat”ta şeyh ve hükümdar, şah ve derviş münasebetlerine dair parçalar mevcut bulunuyor ki, onlar hem Orta Asya hem de Yesevilik tarihini tetkik etmede değerlidir. Hususen, Şeybânî Hân'ın Mâverâünnehir'e sultan olmasında Ahmed Yesevî'nin manevi tasarrufu, bunun neticesinde Şeybani Han'ın Ahmed Yesevi'ye sevgi ve hürmetinin kuvvetlenmesi, birçok Şeybânî hükümdarlarının Yesevîyye şeyhleriyle olan yakın ilişkileri bunlar neticesindedir.

Eserde Yesevilerin diğer tarikat erbablarıyla, özellikle, Nakşibendilerle olan alakalarına dair birçok bilgiler mevcuttur. Bu yönden eser Yesevilik ve Nakşibendilik ilişkilerini tetkik etmede mühim öneme sahiptir. Onun için “Lemehat” hiç şüphesiz Yesevilik geleneğini aksettiren en değerli menkıbevi kaynaklardan biridir.

Aynı zamanda Ahmed Yesevi ve Yesevilikle ilgili mezkur eserlerin telif coğrafyası da geniştir. Yani bu eserler çeşitli şehirlerde kaleme alınmıştır. Sufi Danişmend, Koylakî ve Hoca İshak'ın risâleleri Türkistan ve civarında yazılmış ise, Hazîni'nin eserleri Osmanlı Devleti'nde, Alim Şeyh'in kitabı da Semerkant'ta yazılmıştır. Bu ise Yesevilik'in geniş bir alanda yayıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak diye biliriz ki, Ahmed Yesevi ve Yesevilikle ilgili bu eserler sadece Ahmed Yesevi dönemine ve ona yakın zamanlarda yazıldığından değil, belki “Divân-ı Hikmet”teki bir çok hikmetlerin ve “Fakrname” risalesinin Hoca Ahmed Yesevi'ye ait olduğunu tasdik etmesi konusuna açıklık getireceğinden ve Yesevilik araştırmalarında bazı yeni bilgilere sahip olduğundan dolayı mühim kaynaklardır.

KAYNAKÇA

Sufi Muhammed Danişmend. “*Miratu'l-kulub*”. Uppsala, Universitatsbibliothek, no: 472 (158 a-177 a).

Bıymı Şarkiyat Enst. Ktp. Yazma, no: 3004. Bu eserden yakın yıllara kadar Yesevilik araştırmaları amacıyla geniş bir şekilde istifade eden olmamış, ancak Necdet Tosun tarafından ilk defa ilim âlemine duyurulmuş, tanıtılmış ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/2 Winter 2009

yayınlanmıştır (bkz: Tosun, Necdet. Yeseviliğin ilk dönemine ait bir risâle: Mir'atu'l-kulub // İLAM Araştırma Dergisi, sy. 2. 1997, s.41-85;)

Mevlana Safiyud'din. Nesep-name tercümesi, haz. Prof. Dr. Eraslan K. İstanbul 1996.

K.Eraslan'ın hazırladığı nüsha.

Ahmed Yesevi ecdadları, Ahmed-ı Yesevi ve Emir Timur (3-risaleden yay.haz.R.Aşurbayoğlu) Taşkent,1996,s.17-20.

Hazini ve eserleri hakkında ileride söz edeceğiz.

N.Tosun'un haber verdiğine göre, İmam Hüsameddin Sıgnâkî, Hafizuddin el-Buharı, Fahreddin el-Maymergi gibi âlimlerden ders almış, Bağdat medreselerinden birinde müderrislik yapmıştır. Fıkıh, kelam, nahiv ilimlerine dair eserler telif ve şerh etmiştir. Hüsameddin Ahsıkâtî'nin "Müntehab fi usul ıl-mezhep" eserine şerh yazmış. Burhaneddin Marğınani'nin "Hidaye"sini şerhedip "Nihaye", Pezdevi'nin "Usul"unu şerhedip "Kâfi", Ömer Nesefi'nin kelama dair "Temhid"ını şerhedip "Tessedid", İmam Zamahşeri'nin nahv ilmine dair "Mufessel"ını şerhedip "Muvessel" adlı kitaplar yazmıştır. Yesevi menkıbesi olan "Risale der tercüme-i Ahmed-ı Yesevî"den başka yine o "en-Necah fit-tasrif" eserinin müellifidir (Necdet Tosun. Ahmed Yesevi'nin menakibi, İLAM Araştırma Dergisi, c.III, sy. 1, 1998, s. 74-81).

İmam Hüsameddin Sıgnâkî. Risale der tercüme-i Ahmed-ı Yesevî. Üzbekistan Fenler Akademisi, Birgini Şarkiyat Enstitüsü Yazmalar hazinesi, no: 11084 (11 a - 14 a).

Nakledildiğine göre, Ahmed-ı Yesevi dergâhında yapılan zikir meclislerine erkek-kadın karışık katıldığına dair söylenti her tarafa yayılır. Bundan rahatsız olan Horasan (bir rivayette Mısır) ülemâsı bir grup teftiş heyetini Türkistan'a gönderir. Bunu keşif yoluyla öğrenen hazret-ı Yesevi içine ateş ve pamuk konulan bir kutuyu müridi Celâl Ata'nın eliyle teftişçilere gönderir. Onlar kutuyu açtıklarında ateşin sönmediğini, pamuğun da yanmamış olduğunu görürler. Bu kerametle sultan ul-arifin: "Şayet bizim sohbetimizde erkek ve kadın cem olup zikir etseler bile onların gönüllerini Hak Teâlâ ilâhî aşkı ve cezbe-i rububiyetiyle tasarruf eyleyip, onları her türlü günahattan esirgeyeceği muhakkaktır" der

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

olmuştur. Bundan sonra ulema heyeti Ahmed-ı Yesevi'nin büyüklüğünü itiraf ederek, ona mürit olurlar.

Bu eser hakkında geniş bilgi için bkz: S.Seyfullah. N.Hasan. Hazini'nin "Cami el-mürşidin" eseri hakkında / Tasavvuf dergisi, C.12, Aralık 2004, S.159-166.

Bu eser hakkında geniş bilgi için bkz: S.Mahmudova. Hazini'nin "Menbau'l ebhar fi riyazi'l ebrar" eseri... M.Ü. SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000; N.Hasan. Hazini'nin "Menbau'l ebhar fi riyazi'l ebrar" eseri hakkında, Tasavvuf dergisi, sy.7, 2001, S.243-248; **C.Okuyucu**, "Hazini ve Yeni Bulunan Eserleri", Journal of Turkish Studies, Günay Kut Armağanı III, No. 28/1, Jan. 2004, pp. 205-223;

Hazono, Cevahir ul-ebrar min emvacil-bihar, İstanbul Üniversitesi ktp., TY bölümü, 3893. Bu eser C.Okuyucu tarafından neşredilmiştir (bk: Hazîni, Cevâhiru'l-ebrâr min emvâci'l-bihâr. Yay. Haz. Doç. Dr. C.Okuyucu. Kayseri 1995).

F.Küprülü. Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar, s. 98, 369.

Muhammed Alim Siddiki. Lemehat min nefehat il-kuds, Taşkent Biryni Şarkiyat Enstitüsü Yazmalar hazinesi, no: 495.

Muhammed Alim Siddiki. Lemehat min nefehati'l-kuds, Taskent, 1909.

Muhammed Alim Siddiki. Lemehat min nefehati'l-kuds, haz. M.N.Rancha. Islamabad-Tahran, 1986.

Z.Validov (Z.V.Toğan), Vostocniyi rukopisi Ferganskoy oblasti// Zapiski vostochnogo otdeleniya Russkogo arheologiceskogo obsestvo. T. XXII, 1915, s. 303-320; Z.V.Toğan. Yeseviliğe dair bazı yeni malumat // 60 doğum yılı münasebetiyle F.Köprülü armağanı, İstanbul, 1953, s. 523-529; Fırat, Yesevi kim idi? Taşkent, 1994; **A.K. Borovkov**, Opredeleniye yazika hikmatov Ahmeda Yasevi // Sovetskoye vostoovedeniye, 1948, sy. 5, s. 229-250; A.Muminov, Yeseviyye: menşei ve kaynakları // Fen ve turmuş, 1993, sy. 9-10. S. 18-19; B.Babacanov, XVI yy. ilk yarısında Maverâünnehir'deki Nakşibendiyye şeyhlerinin siyasi faaliyeti, Doktora tezi, Taşkent, 1996, s. 116-121; Necdet Tosun, Yesevilğin ilk dönemine ait bir risale: Mir'atu'l-kulub. S.43-44; Devin De Weese. The Yasavi Order and Persian Hagiography in Seventeenth-Century Central Asia: Alim Shaykh of Aliyabad and his "Lamahat min nafahat al-quds" // *The Heritage of Sufism*, Vol. III.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Oxford, 1999; Dr. R.Ayvalli. Pakistanda nesredilen bir esere
gore Ahmed Yesevi // Turkiyat Arastirmalari Dergisi, sy. 3,
Konya, 1997, S.5-10.

D. De Weese, a.g.m. S. 407.

De Weese, a.g. m. S. 406.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*